

Singö Hembygdsförening 11 juli 2011

tidiga sommargäster

De allra tidigaste besökarna

Otrevliga besökare var danskar och ryssar som härjade och brände på öarna. I gamla dokument hittar man benämningen *besökare* på enskilda personer som kommit ut till Singö. Lägre tjänstemän i Sjö- eller Landtullen hade den titeln. De skulle gå ombord på fartyg för att upprätta en lista över vad som fanns i lasten. Resor i tjänsten till Singö var inte alltid så roliga. Komminister Per Raab hörde en gång en historia. En kontraktsprost i Knutby lär ha suckat och sagt när han skulle segla över en orolig Singöfjärd: "Då ryssen tog Åland, varför tog han inte Singö samt digt?"

När blev Singö ett sommamöje – en plats för vila, avkoppling och motion? Från år 1860 finns ett nedskrivet minne av Carl Rupert Nyblom. Hans far hade ordinerats "uppfriskande luftombyte helst vid havet". Bårdomsvännen Richard Schram, som ägde marmorbruket på ön, föreslog Singö. Efter en lång resa från Uppsala till Grissehamn fick far och son på kvällen följa med i en segelbåt till Svartklubben. "Underbarare segling har jag aldrig varit med om" börjar C R sin beskrivning i dagboken. Vistelsen på Singö blev oväntat minnesrik. Hela åtta sidor får denna dryga månad i memoarerna. Orsaken är kanske inte i sig utan hans beundran för den gudomligt vackra och starka Anna, dottern till hyresvärdens - hon som rodde far och son från Svartklubben till Byviken.

De första sommargästerna

Läkarordination var orsaken till att Nybloms sökte sig ut i skärgården. Trots detta blev upplevelsen oväntat positiv för båda. Men när började familjer hyra i skärgården bara för att komma bort från den kvalmiga staden, leva i naturen, bada, fiska, plocka svamp och umgås helt enkelt?

Skjopparen Anders Söderberg som ägde Västerängen på Fogdö fick ombord på ett segelfartyg ett brev från en granne i midsommartid 1889. Där stod

*Vi här på Fogdön är Gudskeälf! alla vid hälsan intill denna dag.
Och Hershäp är här som vanligt.*

Sommargästerna hade således kommit ut för sommaren och installerat sig i gårdarna på Fogdö. Professorskan som hyrde av Anders hälsade. "Hon är ännu ensam med sin jungfru och de två yngsta gossarna". I Alfred Janssons bok om Singö som kom ut för nästan 50 år sedan räknas "några bemärkta sommarvärdfamiljer på Fogdö" upp. Olle Norman i Rövarhamn som avtackas i boken var ättling i en sådan familj. Hovpredikanten Hammarsten som också omnämns har jag funnit vara morfar till Tove Jansson, muminböckernas författare. Hon skriver själv i boken Bildhuggarens dotter (1968): *Min morfar var präst och brukade predika för kungen. En gång imman hans barn och barnbarn och barnbarnsbarn uppfyllde jorden kom morfar till en lång grön äng som var kantad av skog och berg så att den liknade paradiset dal. Bara i ena ändan var den öppen i en havsvik för efterkommande att bada i.*

Kanske hade Fredrik Hammarsten den här uppenbarelse på Fogdö. Fogdöbor, som flyttat in från det karga Hällnäs kallade själva sin ö för ett *Kanans land* - ett förlovat land.

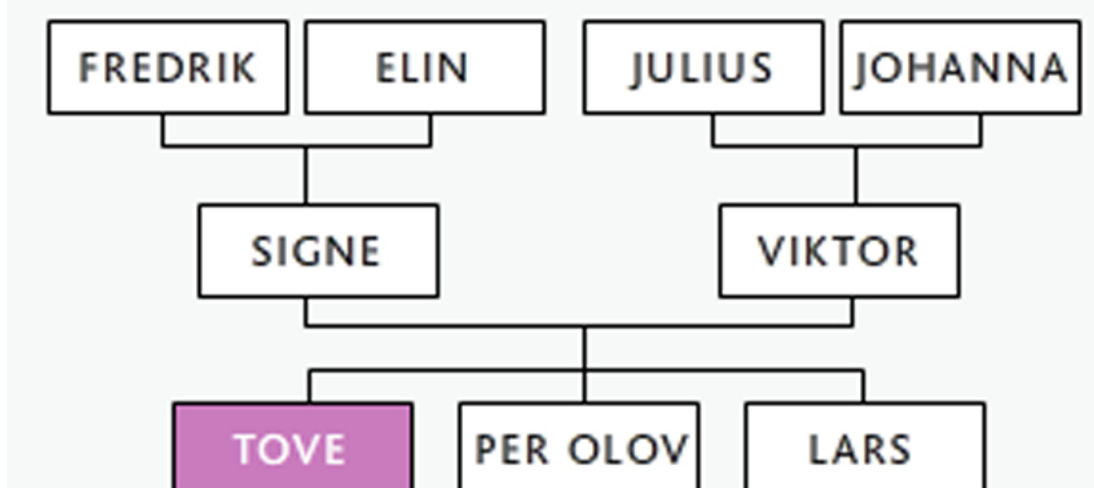
¹ CR Nyblom, En sjuttioårs minnen (1908). Han blev professor i Estetik och en känd kulturperson.

Från Yngve Anderssons Nyheter från Singö 2011

Fredrik Hammarsten
Från pastorsadjunkt, komminister och kyrkoherde avancerade Toves morfar till hovpredikant och kyrkoherde i Jakobs församling i Stockholm

SLÄKTEN JANSSENS

TOVE MARIKA JANSSEN
9.8.1914 – 27.6.2001
Finlandssvensk författare, bildkonstnär, skämttecknare och serietecknare. Skapade de älskade muminböckerna, gjorde en mångsidig karriär både som författare och som bildkonstnär.

Bonden Anders Sandin i Norrgården, Fogdö, med hustru, piga, son och sonhustru med barn.
(Foto 1890-talet)

Den första stuga på Fogdö som hyste sommargäster lär ha varit f. fyrmästare Per Modins "lillstuga", den tiden ägd av bonden Sandin. Sommaren 1892 hyrdes den av fru Anna Maria Södermark, änka efter porträttmålaren Per Johan Södermark. Hos henne bodde hennes äldsta dotter Anna Maria, f. 1858 och amanuens vid Nordiska museet. Hon gifte sig 1894 med protokollsekreterare Adolf Magnét. — Ännu tidigare var änkeprofessorskan Holmgren sommargäst på Fogdö, ty efter vad hennes nu 87-åriga son, överjägmästare Anders Holmgren, berättar, kom hon dit med sina sex söner och en dotter redan 1888. — Bland andra mera bemärkta sommargäster på ön nämnas: dåvarande docenten och föreståndaren för Johannelunds missionsinstitut J. A. Kolmodin, hans efterträdare som missionsföreståndare kyrkoherde J. Lindgren samt hovpredikanten F. Hammarsten. Härav ses att bland Fogdös tidigare sommargäster funnos många representanter för kultur och kristen tro.

Från E. Alfred Janssons "Singö en roslagssocknes krönika:

sökte stillheten på den avlägsna ön såsom en välbehövlig avkoppling efter storstadens jäkt. Till de mera notabla hörde operasångare Stiebel. Även fyrmästare Uddman på Understen hade en bror Karl Johan som var operasångare, men eftersom han avled redan 1878 torde han ej ha hört till Singös sommargäster.

Flera lärarefamiljer hörde till de första sommargästerna. Lärarna hade långa sommarferier och voro ej beroende av tätare kommunikationer till Stockholm. Däremot satte de stort värde på de enkla och billiga levnadsvillkoren på ön och ej minst att fisket runt dess stränder och kobbar gav många gratismål. En av de första lärare som slog sig ner på Fogdö-Singö var Ludvig Norman, magister vid Johannelunds missionsinstitut. Redan 1892 hyrde han en stuga av bonden Sandin i Norrgården på Fogdö, men följande sommar bodde han med sin stora familj hos fiskare Pettersson i Riten i Söderhusen på södra Singö. Fiskbodarna där voro ett karaktäristiskt inslag i sommarbilden för Normans pojkar, av vilka 3 ännu äro barndomsöns trogna. Som sådan räknas de emellertid Fogdö, på vars sydostsida en av dem med stor hängivenhet och mycket arbete skapat sig ett tuskulum, vilket trots det förbryllande namnet Rövarhamn (minne från rysshärjningarna 1719?) särskilt om våra är ett sannskyldigt Eden med tusentals liljor, gullvivor, liljekonvaljer och orkidéer.

På själva Singö torde första sommargästerna ha slagit sig ner i Söderby och Norrvreta, helst i närheten av Singöfjärden och Singosundet. I vanliga fall upplåto bönderna och fiskarna sina egna stugor åt sommargästerna och höllo själva till godo med en bod, men det fanns också speciellt byggda sommarvillor. Till dessa hörde Annerstedts tidigare beskrivna Vreta, men även den ännu kvarstående Andersberg, belägen längre norrut vid Singöfjärdens strand. Villan uppfördes någon gång på 1880-talet av lotsen Anders Petter Söderholm (f. 1838) efter tidens smak i två våningar och med verandor. Sommartiden hyrde Söderholm ut villan och bodde själv i en mindre stuga mitt emot. Som den förste sommargästen nämnes en folkskollärare K. O. Malmberg. År 1921 försålde Söderholm — han var då 83 år gammal — sin villa till komministern i Stockholm Gustaf Kihlstedt (f. 1877). Han och hans hustru hade lärt känna Singö genom dåvarande föreståndarinnan, fröken De Besche, för sommarkolonien för sinnesslöa barn på Klippudden, och beslutade sig för att slå sig ner på den vackra ön. Kihlstedt har blivit trogen Singö i över 40 år och är alltså vid 85 års ålder vikarierande sommarpräst i Singö kyrka. För de tjänster han gjorde församlingen genom att hjälpa in en del singöborna på Frimurarehemmet vid Kristineberg (numera nedlagt) erhöill han som gåva en tredje stuga, belägen på en hög udde av hans tomt, kallad "Fias stuga". I den njuter den gamle studenten — han går gärna i studentmössa! — ro och vederkvickelse av den vida utsikten och de vackra solnedgångarna!

Singö Hembygdsförening 11 juli 2011

tidiga sommargäster

Familjen Sundqvist på Singö

Birgitta Österlund

Min mamma Brita Sundqvist (gift Östedlund) kom till Singö som fritidsboende när hon var drygt ett år gammal. Nu - 92 år senare - har hon snart ettåriga barnbarnsbarn. De vistas om somrarna med sina föräldrar på Ritorn, invigd Söderhusen. I fem generationer har således släkten haft fritidshus där.

Brita minns ungefär 30 kollar, bestående av stora lärar och vanliga resväskor med "allt" i, exempelvis köksutrustning, sängkläder och kläder. När båten kom fram till Singö ångbåtsbrygga kom Magnusson från Riten med häst och trilla, för att hämta familjen med allt bagage. Det blev lite uppståndelse vid bryggan när båten kom med sådana här lass. Många hade cyklat dit för att titta. När de kom fram till Riten vidtog de närmaste dagarna ett rejält fejande av Vera och Nea. Man fick t.ex. byta papper i skåpen, för det hade blivit lite flöttigt över vintern.

Sundqvists byggde ett eget fritidshus

I mitten av 1930-talet började John och Vera planera för att köpa en egen tomt och bygga hus vid vattnet nere vid Söderhusen. Den största delen av marken köpte de av Anna-Kari på Riten, men den lilla holmen köpte de från Söderholms, troligen Arne Söderholms pappa. Några släktingar till John och Vera tyckte det var en hopplös tomt, som bara bestod av skog, men någon annan mer insiktsfull sa att det kunde bli fint om man högg ner en del träd.

Mormor Vera ritade huset. Det byggdes av snickare Söderqvist som bodde vid stranden bortåt ångbåtsbryggan, kanske på det boställe som senare blev Hedendahls. Söderqvist, hade ett eldfångt humör, minns Brita. Man fick vara försiktig så att han inte skulle bli arg. En garderobsdörr krånglade. Vera bad vänligt Söderqvist att ändra dörren. Han lovade att göra detta, men la till "herrskalet för betala". Söderqvist kom tillbaka då och då, för att dricka kaffe, reparera eller ändra något i huset, särskilt när det på 1940-talet blev dags att inreda vinden och göra en trappa upp dit.

Från Yngve Anderssons manus om Hilda Matsson i Västerängen Fogdö:

Sommargästerna i Västerängen

Kommer ni ihåg brevet Anders Söderberg fick vid midsommartid 1889 när han var ute till sjöss? Det var från grannen Matts Mattsson. Här kommer ett annat citat ur brevet

Professorkan helsar så mycket till Söderberg och önskar om han varit hemma. Hon är nu ensam med sin jungfru och de 2 yngsta gossarna.

De yngsta pojkarna hette Anders och Nils. De var 14 och 11 år gamla. Der as mor var änka efter professorn i matematik och mekanik vid Tekniska högskolan i Stockholm, Hjalmar Holmgren. Sex pojkar och en dotter hade de fått.¹

Enligt osäker uppgift skulle "änkeprofessorkan Holmgren" ha kommit med sina barn till Fogdö första gången år 1888. Författaren Alfred Jansson hade fått veta detta 1961 av sonen Anders Holmgren som då hunnit bli 87 år.²

Uppgiften strider mot en annan källa. Anders bror Nils blev också professor. Den yngsta av Nils två döttrar hette Pia (f 1909)³. Hon blev journalist. I en artikel i Svenska Dagbladet skrev hon om stugan som "farfar hyrt på sin tid". Men hennes farfar Hjalmar Holmgren dog redan i slutet av augusti 1885. Det är därför oklart vilket år familjen Holmgren kom till Fogdö för första gången.

I juli 1958 gjorde Pia och hennes två år äldre syster Kaj en nostalgisk resa "till barndomens land" i Västerängen. Före avfärden gick de tillsammans igenom de långa resorna i minnet:

Mamma packade lärar dag ut och dag in. Lärar med alla specier, alla sängkläder, en hel ödemarksexpedition. Hur vi sent på kvällen vid Nybrokajen gick ombord på fartyget Östhammar I och i egenskap av stamgäster togs emot på bryggan (trots skylten Tillträde Förbjudet) av kapten Lundin. Hur vi låg i hytt på natten och väcktes i Vaddö kanal. På morgonen kom vi till Fogdö brygga, där farbror Söderberg mötte med sin stora snipa, som han rodde in i sitt fuktiga mörka båthus. Och så var vi på denna vilda ö, med oändliga hav runt oss, mitt i äventyret. Och där stannade vi hela sommaren.....

Och hemsan! Då fick vi vara oppe extra sent för att se hur kapten Lundin lät strålkastarna spela över de stilla kanalbankarna. Men sen marsch i säng och inte upp igen förrän vi hörde de typiska stockholmsjuden. Klappret av hästhovar mot gatstenen.

En extra sväng med bilen över Singöbron gav dem "en glimt av det brusande havet". Sedan mötte Pia och Kaj sin "högt älskade lekkamrat" Hilda. Slutet av artikeln i tidningen sammanfattar deras upplevelse mycket fint:

Minnena vaknar, får liv. Allt det diffusa blir klart igen. Och något kommer till, som inte fanns i minnet. Att Västeräng är

¹ Genealogiska uppgifter om familjen Holmgren finns utlagda på nätet. Nils Hård af Segerstad, som till journalisten Pia Hård af Segerstad, omnämns som källa för några uppgifter om släkten Holmgren.

² Alfred Jansson, Singö, En Roslagssockens krönika, 1962

³ Pia Hård af Segerstad var journalist, anställd först i Dagens Nyheter, senare i Svenska Dagbladet.

Zoologiprofessorn Nils Holmgren med hustru Karin f. Fjällbäck och dottern Kaj f 1907

1938

1948

Brygga byggdes här 1969

Gustaf Alfred Ringselle (1868-1944) var läroverksadjunkt med biologi som huvudämne. Under åren 1915-1931 var Ringselle med sin familj sommarboende på Singö. Han hyrde bland annat hos Algot och Anna Söderman i Tranvik (där den pensionerade singölärares Helga Söderman bor nu för tiden). Sommaren 1929 förestod han en barkkoloni i Norrgården på Fogdö med bistånd av sina döttrar Hildur och Astrid. De sista somrarna 1930 och 1931 hyrde han i Nyborg i Norrvreta av skollärarinnan Helga Luttrup.

Ringselle var entomolog och botanist. Han samlade och klassificerade insekter och växter. Han är representerad i naturhistoriska samlingar i Sverige och utomlands. Väljer man att bara titta i digitaliserade databaser för kärlväxter i några svenska samlingar hittar man följande:

Av Ringselle pressade kärlväxter i

	Totalt	Från Singö
Naturhistoriska Riksmuseet i Stockholm:	947	362
Uppsala - herbariet:	696	251
Lund - herbariet:	701	347
Göteborgs - herbariet:	137	28

Det kan finnas fler växter samlade av Ringselle i dessa samlingar. Bara 25% av de biologiska samlingarna i Naturhistoriska museet är datalagda (framför allt äldre samlingar är inte datalagda). I herbarierna i Uppsala, Lund och Göteborg är ett betydligt mindre antal digitaliserat för att bli lätt åtkomligt via nätet. (Upplysning från Joakim Ekman).

Ringselle samlade inte bara kärlväxter. Han samlade mossor och lavar också. Han deltog också sannolikt i växtbyten som förekom på den tiden, vilket förklarar att han finns med också i utländska herbarier. Dessutom hade han i yngre dar samlat insekter, vilket kräver en viss snabbhet.

Ett par utdrag ur Ringselles dagbok:

21 juni 1929 dvs det år då han var koloniföreståndare på Fogdö. Regn under småtimmarna. Astrid reste till Östhammar med Sonja. 16 grader kl.8. Eva Harriet Solveig Marianne och Gerd sjuka. Mulen morgon. Klarnade efter 12.40. 22 grader kl. 14. Sally brände sig på diskvattnet. Sonja uppfores sig som en hjältna i Östhammar - gipsad. 15 grader kl 20. Sally fann årets första smultron.

23 juni 1930 hade han mer tid för exkursioner i markerna. Han anger latinska namn på blommor han observerar och kanske undersöker. 19 grader kl 8, 22 grader kl 10, 23 grader kl 11. Härligt kallbad. Chrysanthemum, Carum etc. 24 1/2 grader kl 12, 25 grader kl 13. Mistlurar. Pyrola uniflora, Sanicula etc. 25 grader kl 2.30, 21 grader kl 18.30, 20 grader kl 19.20. Metade 4 abborrar, Torsten 10. Solen ned i moln. 18 grader kl 22.40. Härlig, något för varm dag. Murre tog en sork.

Honungsblomster och gulyxne i Norrtälje kommun JOAKIM EKMAN

Under somrarna 1989-90 har jag återinventerat gamla växtlokaler för några orkidéarter i Norrtälje kommun. Detta för att kunna få en aktuell bild av deras utbredning. Honungsblomster är en orkidé som tidigare fanns på flera lokaler i Roslagen, men som inte påträffats de senaste årtiondena. Gulyxne har alltid varit ovanlig. Herbariumsmaterial i Riksmuseet, Stockholm (S) och Fyoteket, Uppsala (UPS) har kontrollerats. EA ms = Almqvist ms. A & A = Almqvist & Asplund (1937).

Honungsblomster (Herminium monorchis)

Honungsblomster är en några centimeter till decimeterstor orkidé med gulgröna blommor. Den finns i stora delar av Central- och Östergötland till Tjäderåsen.

Tidigare fund Åkeri, H. & M. Johansson (A. & A.). — Rönne En opublicerad lok. (Almqvist 1929). — Singö ut. Hård af Segerstad (1929). — Singö ut. Hård af Segerstad (1929). — Singö ut. Ringselle m fl (S, EA ms). — Byviken, 1918-25, G. A. Ringselle (S, UPS, EA ms). — Näs kyrka, 1838. — någon av Ring löt, K. F. Theodorius (EA ms). — Söderby-Käll ut. Ramvikens, 1934-25, Östergötland sökt 1990, G. Palmer, F. Agelin (Palmer 1954, EA ms). — Valdö ut. Stubböka, K. A. Oestman.

